مجله راهبردهای آموزش
دوره ۲، شماره ٤، زمستان ۱۳۸۸
صفحات: ۱٦۱ تا ۱٦٦

مروری

آشنایی با روش تدریس سخنرانی

هادی گل‌افروز شهری[*] *BSc*، مرتضی خاقانی‌زاده[۱] *MSc*

[*] دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌ا...(عج)، تهران، ایران

[۱] دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌ا...(عج)، تهران، ایران

چکیده

مقدمه. از مراحل مهم در طراحی آموزشی، انتخاب روش تدریس است. مدرس بعد از انتخاب محتوا و قبل از تعیین وسیله، باید خط‌مشی مناسب تدریس را انتخاب کند و در این تصمیم‌گیری، باید به سه موضوع "ماهیت و طبیعت فراگیران"، "محتوای موضوع" و "محدودیت‌های زمانی" توجه داشته باشد. یکی از روش‌هایی که سابقه طولانی در نظام‌های آموزشی دارد، تدریس به روش سخنرانی است. ارایه اصول، مفاهیم و حقایق به‌طور شفاهی از طرف مدرس و یادگیری از طریق گوش کردن و یاداشت برداشتن از طرف فراگیر، اساس این روش را تشکیل می-دهد و توضیح و توصیف پدیده‌ها از سوی مدرس نقش عمده‌ای دارد. روش سخنرانی دارای مراحل آمادگی، مقدمه، محتوا، متن و جمع‌بندی است که در صورت اجرای خوب، با مهارت و با انگیزه، می‌تواند تاثیر مطلوب و اثربخشی بالایی در فراگیران داشته باشد.

نتیجه‌گیری. در روش سخنرانی باتوجه به ماهیت موضوع، توانایی و علاقه فراگیر و مقتضای زمانی باید فراگیران را به نوعی در کلاس و مباحث درگیر نموده و مشارکت داد که از پویایی و فعال بودن لازم برخوردار شوند.

کلیدواژه‌ها: فراگیر، سخنرانی، روش تدریس

Introduction to oral presentation teaching method

Golafrouz Shahri H.[*] *BSc*, Khaghanizadeh M.[1] *MSc*

[*]Faculty of Nursing, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran
[1]Faculty of Nursing, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Abstract

Introduction. Selecting the teaching method is an important stage in educational designing. After selecting the content and before determining the mean, teacher should determine the policy of teaching and in this decision should notice to "nature of learners", "subject content" and "time limits". One of the long historical method of teaching in educational systems is lecture. Presented the principles, concepts and facts by instructor and verbal learning, listening and take notes from comprehensive are the fundamentals of this method; explaining and describing the phenomena by the teacher has a major role. Lecture method has the stages of readiness, introduction, content, text and conclusion that if this processes took place well, skillful and motivative will have high impact on learners.

Conclusion. Considering the nature of the subject methods of lecture, student interest, ability of learners and time limitations, teacher should somehow involves the students in class discussions to achieve the dynamicity and activity of the class.

Keywords: Learner, Lecture, Teaching Method

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-26]

نویسنده مسئول: هادی گل‌افروزشهری. تمام درخواست‌ها باید به نشانی golafrooz48@yahoo.com فرستاده شوند.

دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۱۰/۲ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۱۱/۱۸

مقدمه

امروزه روش‌های متعددی در امر یاددهی- یادگیری وجود دارد. اینکه چه روشی را برای چه درسی و چه‌موقع به‌کار برده شود به انتخاب معلم و توانایی وی در اجرای آن بستگی دارد. معلم باید در سه رکن تدریس یعنی شناختن دانش‌آموزان، موضوع و روش تدریس کارآمد باشد. معلم باید بر روش‌ها و شیوه‌های گوناگون تدریس مسلط باشد و باتوجه به وضعیت و نوع کلاس، روش تدریس مناسب را ماهرانه برای آن کلاس اجرا نماید [۱]. معلم خوب نمی‌تواند کسی باشد که از روش‌های مشخص و دیکته شده پیروی کند. معلم خوب هنرمندی است که خود وسیله رشد موثر فراگیران خویش را پیدا می‌کند و زمینه اجرای آن را فراهم می‌نماید و برای رسیدن به این هدف از شیوه‌هایی استفـاده می‌کند که با مجموع مسایلی که با آنها درگیر است، مطابقت و با هدف‌های که دنبال آن می‌گردد، تناسب داشته باشد؛ درخور شاگردانی باشد که با آنها کار می‌کند، همراه با فلسفه‌ای باشد که به آن معتقد است و با شرایط زمانی و مکانی که در آن کار می‌کند سازگاری داشته باشد [۲، ۳]. لذا، هیچ‌یک از روش‌های تدریس فی‌نفسه خوب یا بد نیستند، بلکه نحوه و شرایط استفاده از آن است که باعث قوت یا ضعف‌شان می‌شود. *مادلین هانتر* در زمینه روش تدریس می‌نویسد: بهترین روش تدریس، بهترین روش مربی‌گری و بهترین روش یادگیری وجود ندارد و می‌توان باتوجه به تناسب، ظرافت و پیامدهای آنچه در کلاس رخ می‌دهد رفتار و روش تدریس مناسب را انتخاب کرد [۲]، بنابراین معلم باید باتوجه به هدف‌های آموزشی، محتوای تدریس، نیازها و علایق دانش‌آموزان، امکانات موجود (زمان، فضا، وسایل)، تراکم دانش‌آموزی و ...، مناسب‌ترین شیوه را برای یک تدریس مطلوب انتخاب کند [۴]. با وجود روش‌های مختلف آموزشی هنوز روش سخنرانی مرسوم‌ترین روش آموزش در اکثر دانشگاه‌ها است. همیشه این سؤال مطرح می‌شود که چرا اکثر معلمان از روش تدریس به شیوه سخنرانی استفاده می‌کنند؟ دلایل مختلفی برای استفاده از روش سخنرانی وجود دارد؛ در این روش درس با نظم بیشتری ارایه می‌گردد و کلاس‌ها بی سر و صداتر و مدرسه‌ها آرام‌تر است و مواقعی پیش می‌آید که چاره‌ای جز استفاده از روش سخنرانی نیست، مثل زمان وجود جمعیت زیاد فراگیران و نبود امکانات جهت استفاده از روش‌های دیگر، مثلا در کلاس‌های ۴۰ تا ۶۰ نفر معلم ناچار به استفاده از روش سخنرانی است و مجبور است با روش سخنرانی درس را در کلاس پیش ببرد. *ملیسا کلی* در مطالعه‌ای تحت عنوان روش آموزشی سخنرانی، برای این روش به ترتیب نکات منفی و مثبت ذیل را بیان کرده است. نکات مثبت شامل موارد ذیل می‌شود: ۱- سخنرانی یک راه آسان است که دانش‌آموزان می‌تواند به سرعت از مطالب بهره‌مند شوند؛ ۲- در روش سخنرانی معلمان چون تنها منبع اطلاعات هستند، قدرت کنترل بیشتری در کلاس دارند؛ ۳- برای فراگیرانی که قدرت یادگیری شنیداری بالایی دارند، روش سخنرانی مناسب است؛ ۴- از لحاظ لجستیکی، روش سخنرانی نسبت به دیگر روش‌های نظام آموزشی، ارزان‌تر است؛ ۵- سخنرانی روش آشنا برای اکثر معلمان است، زیرا به‌طور معمول آنها خود به این روش آموزش دیده‌اند؛ ۶- در بیشتر رشته‌های علوم‌پایه دانشگـاهی از این روش استفـاده می‌شود. نکات منفی نیز موارد ذیل را شامل می‌شود:

۱- روش سخنرانی برای فراگیرانی که در سبک‌های دیگر یادگیری از قدرت بالایی برخوردار هستند خسته‌کننده و زمان‌بر است؛ ۲- فراگیرانی که در یاداشت برداشتن ضعیف هستند، در به‌خاطر آوردن مطالب و درک آنها با مشکل روبه‌رو می‌شوند؛ ۳- فراگیران ممکن است به سخنران علاقه نداشته باشند و در تفهیم و مجادله دچار مشکل شوند؛ ۴- فرگیران در طول سخنرانی شاید نتوانند سئوالی که به ذهن‌شان می‌رسد را طرح کنند؛ ۵- معلمان شاید نتوانند احساس واقعی فراگیران را درک کنند، زیرا در طول سخنرانی وقت زیادی برای تقابل بین معلم و شاگرد وجود ندارد.

به‌هرحال یادگیری به‌روش سخنرانی برای همه در برهه‌ای از زمان اجتناب‌ناپذیر است، زیرا وسیله مناسبی برای ارایه اطلاعات پایه به‌ویژه علوم‌تجربی است. حتی در برخی شرایط مناسب‌ترین روش تدریس است [۵] و در عین‌حال این روش نقاط ضعف خود را دارد، مثلا در این روش حدود ۸۰٪ آموزش‌های ارایه شده توسط مدرس در عرض ۸ هفته فراموش می‌شود. حال این سؤال مطرح می‌شود که چگونه می‌توان رایج‌ترین شیوه آموزش را به شکل موفق‌تری اجرا نمود که با بیشترین اثربخشی همراه شود؟ در یک جلسه تدریس ما نباید الزاما فقط از یک روش تدریس استفاده کنیم، ما برحسب موقعیت می‌توانیم ترکیبی از الگوها و روش‌های تدریس را مورد بهره‌برداری قرار دهیم. برای انجام این مهم باید شناخت، توانایی و مهارت فراوان در به‌کار بردن الگوهای متنوع تدریس داشته باشیم. با توجه به آنچه گفته شد، هدف از نگارش این مقاله معرفی رایج‌ترین شیوه آموزش در کلاس‌های درس است، نقاط قوت و ضعف آن و اینکه چگونه نقاط قوت روش سخنرانی در اجرا توسعه دهیم تا هم نقاط ضعف آن را کاهش دهد و هم آن را از روشی غیرفعال به روشی فعال تبدیل نماید.

روش تدریس به شیوه سخنرانی

از مراحل مهم طراحی آموزشی، انتخاب روش تدریس است، معلم بعد از انتخاب محتوا و قبل از تعیین وسیله، باید خطومشی و روش مناسب تدریس خود را انتخاب کند. به مجموعه تدابیر منظمی که برای رسیدن به هدف، باتوجه به شرایط و امکانات اتخاذ می‌شود روش تدریس می‌گویند [۵]. از روش‌هایی که سابقه طولانی در نظام‌های آموزشی دارد، تدریس به شیوه سخنرانی است. سخنرانی معمول‌ترین روش آموزشی است که همه فراگیران را با وجود تفاوت‌های فردی در شرایط یکسان تحت آموزش قرار می‌دهد [۶، ۷]. در آن از بیان شفاهی برای توضیح و تفهیم مطالب استفاده می‌شود. پایه و اساس این‌گونه آموزش، ارایه اطلاعات یک‌سویه از طرف استاد به فراگیران است، در این روش نوعی انتقال یادگیری و رابطه ذهنی بین معلم و شاگرد ایجاد می‌شود.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-26]

در واقع ارایه مفاهیم، اصول و حقایق به‌طور شفاهی از طرف معلم و یادگیری آنها از طریق گوش‌کردن و یادداشت‌برداشتن از طرف شاگرد، اساس کار این روش را تشکیل می‌دهد. از خصوصیات این روش، فعال و متکلم‌وحده بودن استاد و پذیرنده و غیرفعال بودن شاگرد است، معلم وظیفه اصلی را بر عهده دارد و فراگیران برای یادگیری باید از او اطاعت کنند. در این نظام آموزشی، همکاری و روابط میان‌گروهی کاملا ضعیف است، به تفاوت‌های فردی توجه نمی‌شود، فعالیت معلم خودمشارکتی است، معلم صرفا بر مطالب و مفاهیم کتاب تکیه دارد و خلاصه اینکه کار معلم در حکم منبع و مخزن اطلاعاتی، این است که اطلاعات را به ذهن فراگیران انتقال دهد [۸، ۹]. در دانشگاه‌ها وقتی مطالبی علمی در منابع مختلف و کتاب‌ها موجود نباشد و برای نخستین بار باشد که عرضه می‌شود، از این روش که پیشینیه بسیار دیرینه دارد، استفاده می‌گردد [۱۰]. اجرای روش سخنرانی خواه مختصر و کوتاه، یا بلند و طولانی، دارای مراحل و بخش‌های مقدماتی، میانی و پایانی است و برای بهره‌مندی و تاثیر مطلوب بر فراگیر تحت‌تاثیر عوامل متعددی است. در ادامه مراحل اجرایی این روش توضیح داده می‌شود.

مرحله اول: آمادگی برای سخنرانی

۱- آمادگی از نظر تجهیزات (آیا در سخنرانی از وسایل آموزشی استفاده می‌شود؟)

۲- آمادگی عاطفی (آیا با آسودگی سخنرانی می‌کنم؟ اضطراب ندارم؟)

۳- آمادگی از نظر زمان (آیا زمان کافی برای آماده شدن وجود دارد؟)

مرحله دوم: مقدمه سخنرانی

۱- ایجاد رابطه بین معلم و شاگرد (مثلا معلم در ابتدای صحبت با دانش‌آموزان گپی بزند)

۲- جلب‌توجه شاگردان (با فعالیت‌هایی همچون طرح سؤال، بحث و گفتگو و استفاده از وسایل بصری)، بکارگرفتن نکات ذیل در جلب‌توجه شاگردان بسیار مفید است:

الف) شناخت علایق و خواسته‌های شاگردان (با توجه به عواملی مانند جنس، سن و وضعیت اجتماعی و ...)

ب) ایجاد انگیزش (در فرایند تدریس بهتر است به شاگردان گفته شود موضوع مشکل ولی قابل‌فهم و قابل‌حل است تا هنگامی که فراگیر موضوع را فهمید باعث عزت‌نفس و بالابردن اعتماد او شود).

ج) بیان صریح هدف‌ها و نکات مهم سخنرانی

د) استفاده از پیش‌سازمان‌دهنده و پیش‌آزمون و فعال‌کردن آگاهی و اطلاعات شاگردان.

مرحله سوم: ارایه محتوا و متن سخنرانی.

در ارایه محتوا توجه به نکات زیر لازم است:

۱- جامع‌بودن محتوی: متن سخنرانی باید تمام اهداف آموزشی را در برداشته باشد.

۲- سازماندهی منطقی محتوا: اسکینر معتقد است وقتی مواد آموزشی خوب سازماندهی شود، یادگیری آسانتر می‌شود. زیرا سازماندهی قدرت درک مفاهیم را افزایش می‌دهد.

۳- جلب‌توجه شاگردان در طول ارایه محتوا

الف- تغییر دادن محرک: تنوع در بکارگیری محرک‌ها سبب بالارفتن انگیزه‌های یادگیری خواهد شد. بین تنوع در حرکات و حالات چهره معلم و پیشرفت تحصیلی شاگردان رابطه مستقیم وجود دارد. تحقیقات نشان داده است که رابطه تغییر محرک و پیشرفت تحصیلی در دبستان منفی و در دبیرستان مثبت است.

ب- تغییر کانال‌های ارتباطی: با تغییر دادن ارتباط سمعی به بصری احتمال تغییر مناسب در الگوی رفتاری بوجود می‌آید. بزرگسالان نظم آموزش بصری را بر سمعی ترجیح می‌دهند (استفاده از اسلاید، نمودار و عکس).

ج- فعالیت جسمی: یادگیری باید به صورت فعالانه انجام شود. معلمان می‌توانند روش تدریس خود را با امکان درگیری جسمی و فکری شاگردان در روند یادگیری غنی‌تر سازند. مثلا با زنگ تفریح‌های کوتاه‌مدت در بین سخنرانی، تکرار کردن پاسخ‌شاگردان و استفاده از اسامی در مخاطب قرار دادن آنها موجب ایجاد توجه بیشتر در فرایند تدریس شوند.

د- استفاده از طنز: کار طنز در تدریس، میزان یادگیری شاگردان را افزایش می‌دهد (البته شوخی‌هایی که مربوط به مطلب تدریس باشد).

و- شور و حرارت سخنران: تحقیقات بیانگر این نکته است که مطالبی که با ذوق و شوق از جانب معلم ارایه می‌شود بیشتر و بهتر یاد گرفته می‌شود (آهنگ صدا، تغییر حالات چهره، ارتباط چشمی).

ه- پرسش و پاسخ در حین یادگیری: سؤال کردن از شاگردان می‌تواند تاثیرات مطلوب زیر را داشته باشد: تاکید، تمرین خودآگاهی، توجه، استراحت کوتاه و تکرار.

مرحله چهارم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از شاگردان بخواهید بعضی از نکات مهم درس را به خاطر بیاورند یا نظر خود را درباره آن موضوع بگویند، به سؤال‌های شاگردان گوش کنید و پاسخ دهید. نکات مهم و اساسی درس را گوشزد و مرور کنید. در پایان یک جلسه سخنرانی باید با شاگردان وارد مسایل غیررسمی شوید تا خشکی و یکنواختی درس کاهش یابد و شاگردان در جلسات دیگر با رغبت بیشتر شرکت کنند. همچنین باید اشاراتی دال بر محتوای سخنرانی بعدی داشته باشید [۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴].

ویژگی‌ها و نکات لازم و مهم در سازماندهی و تدارک سخنرانی موفق

سخنرانی با کیفیت بالا و اثربخشی مطلوب ویژگی‌های زیر را دارد:

۱- اهداف سخنرانی به‌خوبی توسط فراگیران فهمیده و درک شده است؛ ۲- عنوان و محتوای سخنرانی مرتبط و وابسته به دانش قبلی فراگیران است؛ ۳- سخنرانی به خوبی سازماندهی شده و شامل مقدمه و نتیجه‌گیری است؛ ۴- سرعت بیان و ارایه سخنرانی برای فراگیران مناسب است؛ ۵- سخنرانی متناسب با نیازهای فراگیران تنظیم شده

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-26]

است؛ ۶- به‌طور مکرر سئوالاتی از فراگیران پرسیده می‌شود تا میزان درک آنها توسط سخنران سنجیده شود [۱۵]. برای اجرای موفق آموزش، توجه به نکات ذیل و رعایت آنها در اجرا لازم است:
۱- شرایط، مشخصات، نیازها و علایق گروه را دریابید؛ ۲- اطلاعات جدید و صحیح را تهیه و ارایه نمایید؛ ۳- آنچه را می‌خواهید بگویید، یادداشت کنید؛ همراه خود لیستی از نکات مهم سخنرانی‌اتان را داشته باشید؛ ۴- از مواد و وسایل کمک آموزشی بصری در سخنرانی خود استفاده نمایید؛ ۵- نتایج پژوهش‌های موردی را که در زمینه موضوع سخنرانی شما انجام شده است بازگو نمایید. این امر صحبت‌های شما را مدلل و مستند خواهد نمود؛ ۶- استوار و مصمم بوده و از نظر ظاهر تمیز و مرتب باشید؛ ۷- شکیبا بوده و بر هیجان خود غلبه نمایید؛ ۸- در حالی‌که اختیار حاضران و قدرت جلسه در دست شماست خود را برتر از دیگران نشمارید؛ ۹- به موضوع احاطه داشته باشید، زیرا بدون احاطه کامل بر موضوع، سخن گفتن ارزش لازم را نخواهد داشت؛ ۱۰- به موضوع سخنرانی توجه داشته باشید و فقط درباره آن صحبت کنید؛ ۱۱- تمام توجهات خود را روی شنودگان متمرکز نمایید و میزان علاقمندی آنان را به موضوع سخنرانی افزایش دهید؛ ۱۲- شنوندگان را واقعا دوست داشته باشید و احترام لازم را برای آنها قایل شوید.
سکوت فراگیران دلیل بر موافقت یا فهمیدن مطالبی که می‌گویید نیست و تایید مطالب سخنرانی توسط افراد معدودی از گروه نشانه درک کامل مطلب از جانب همه افراد گروه تلقی نمی‌شود. به‌وسیله پرسش و پاسخ و با استفاده از روش‌های مختلف ارزشیابی جلسات آموزش، از درک مطالب گفته‌شده، مطمئن شوید [۱۵].

آیا می‌توان روش غیرفعال سخنرانی را به روش فعال تبدیل کرد؟

دانیل ریچاردسون در مقاله‌ای تحت عنوان "روش آموزش سخنرانی را کنار نگذاریم"، درمورد روش سخنرانی اظهار می‌دارد روش‌ها و تمرینات یادگیری فعال، آمیخته با سخنرانی سنتی است و دانشگاه‌هایی که اصطلاح یادگیری فعال را بکار می‌برند یک تعریف مختص ندارند. *دانیل* می‌گوید، یادگیری فعال یک روش مخصوص و ویژه نیست، در صورتی که در روش سخنرانی بتوان دانشجو را شرکت داده و درگیر کرد، همان یادگیری فعال است و موجب پیشرفت و ترقی دانشجو خواهد شد. فعالیت جسمی دانشجویان از قبیل یادداشت برداشتن و پرسش و پاسخ می‌تواند دانشجویان را دخالت دهد و از حالت غیرفعال خارج کند [۱۶].
در اینجا این سؤال پیش می‌آید که طرح کردن سؤال از سوی مستمعین منجر به انتهای سخنرانی می‌شود؟ پاسخ آن است که این طور نیست و برخلاف روش‌سخنرانی سنتی که در آن هیچ پرسش و پاسخی در خلال سخنرانی انجام نخواهد شد، می‌توان با همزمان کردن پرسش و پاسخ در سخنرانی، به سئوالاتی که از سوی شنونده طرح می‌شود در همان لحظه پاسخ داد [۱۶].

دانیل اظهار می‌دارد که معلم باید به موارد ذیل توجه داشته باشد تا دانشجویان استفاده مطلوب از سخنرانی داشته باشند:
۱- سخنرانی را برای مفهومی که دانشجویان می‌خواهند یاد بگیرند، به دقت بررسی کند و جزییاتی که برای درک محتوا ضروری نیست، حذف کند؛ ۲- به دانشجویان فرصت بدهد تا یادداشت کوچکی داشته باشند و گاهی کلمات مهم را روی تخته بنویسد؛ ۳- هروقت و هرجا که امکان دارد مثال‌های واقعی از زندگی برای دانشجویان بیاورد؛ ۴- طبقه‌بندی مناسبی از سخنرانی داشته باشد، به‌علاوه در سخنرانی، مقدار کمی شوخی و طنز مربوط به درس داشته باشد؛ ۵- تا حدودی هر ۲۰ دقیقه یکنواختی کلاس را بشکند (این کار می‌تواند به‌صورت بلند شدن یا تغییر وضعیت دانشجو باشد)؛ ۶- گاهی اوقات در بین سخنرانی یک یا دو اسلاید را به‌عنوان استراحت و تنوع نشان دهد؛ ۷- جایش را در حین سخنرانی تغییر دهد و در بین سخنرانی نکات مهم را تکرار کند؛
دانیل معتقد است که اگر هدف اصلی ارتقای سطح آموزشی و یادگیری و بالا بردن و تحول کیفیت یادگیری فراگیران هستند، استادان و معلمان باید به‌طور مداوم نیاز واقعی فراگیران را بشناسند و نشان دهند که می‌توانند بهترین روش یاددهی را به‌کار گیرند [۱۵]. همچنین *گلدن* در مقاله‌ای تحت عنوان "مهارت‌های سخنرانی در آموزش" اظهار می‌دارد؛ بزرگترین برتری روش‌سخنرانی در تدریس، توانایی در به‌روز کردن اطلاعات است و بزرگترین محدودیت آن غیرفعال بودن این روش است که معلم متکلم‌وحده و دانشجو شنونده و غیرفعال است. به‌عقیده او تکنیک‌های فراهم نمودن فضای مناسب، داشتن یک مقدمه جالب و سودمند، داشتن محتوای مطلوب و قابل‌فهم برای شنوندگان، طرح‌ریزی و هدایت ذهن‌های شنوندگان، استفاده از رفتارهای غیرکلامی، استفاده از صدای جذاب و واضح، سازماندهی مناسب سخنرانی، استفاده از وسایل بصری، داشتن خلاصه‌ای از مطالب در آخر سخنرانی و تاکید و یادآوری موضوعات مهم و پاسخ‌دادن به سئوال‌ها به‌طور مختصر [۱۳] باعث پربار کردن و مطلوب کردن روش سخنرانی می‌شود.
خلاصه اینکه اگر معلم بتواند روش سخنرانی را به روش پرسش و پاسخ تبدیل کند، تاحدودی از مشکلات روش غیرفعال سخنرانی می‌کاهد. اگر معلم تسلط کافی بر موضوعات درسی نداشته باشد، قادر به طرح پرسش و پاسخ و هدایت دانش‌آموزان در پاسخ‌های دریافتی نخواهد بود [۱۴].

انتقادات و توجیهات مطرح در مورد روش سخنرانی

ساموئل جانسون و *مکلیش* انتقادات و مخالفت‌هایی در مورد این روش بیان می‌کنند که بطور خلاصه عبارتند از:
۱- نوآوری چاپی: امکانات و ابدعات به وجود آمده در امر چاپ، توانسته که اطلاعات وسیعی به‌صورت کتاب و نوشته‌های مختلف و با هزینه کمتر، در اختیار همگان قرار دهد و درنتیجه مانند سابق چندان نیازی به سخنرانی وجود ندارد.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-26]

۲- روش‌های جدید آموزشی: روش‌های فعال و جدید آموزشی با کارآیی بیشتر، به خوبی می‌توانند جایگزین شیوه سخنرانی شوند.
۳- غیرفعال بودن فراگیران: از آنجایی‌که روش سخنرانی در اکثر موارد یک‌طرفه است. بدین‌ترتیب فراگیران، غیرفعال می‌شوند و این جریان سبب یادگیری سطحی و نه‌چندان عمیق مطلب می‌شود.
۴- هنری بودن این روش: این شیوه آموزشی به سخنران ماهر نیاز دارد. از سویی این روش حالت هنری دارد و نمی‌توان معلمان زیادی را برای استفاده از این شیوه تربیت نمود [۱۵].
در مورد توجیهات این روش کمیته هیل در سال ۱۹۶۴، موارد زیر را مهم برشمرده است:
۱- در اکثر موارد، رشد و توانایی فراگیران به‌حدی نیست که آنها بتوانند، مطالب و نوشته‌های مختلف را مستقل مطالعه کنند و مفاهیم آن را یاد بگیرند؛ ۲- سخنران موضوع درس را با جملات و کلماتی شرح می‌دهد که با توانایی‌های فراگیران هم‌سویی دارد. درحالیکه در کتاب و سایر مواد نوشتاری، فقط به یک توضیح و روش‌بیان اکتفا می‌شود؛ ۳- روش سخنرانی سبب می‌شود تا مطالب و مفاهیم درسی برای فراگیران شکافته و یادگیری آنها آسان‌تر شود؛ ۴- در این روش، سخنران با طرح عقاید و نظریات مختلف به سادگی می‌تواند در فراگیران انگیزش به وجود آورد و ارتباط مناسب برقرار سازد؛ ۴- روش سخنرانی، شیوه‌ای مقرون‌به‌صرفه، به‌ویژه از لحاظ مدت زمانی است؛ ۵- این روش در تدریس موضوع‌هـــای پیچیده و تغییرپذیر نقش عمده‌ای دارد. زیرا وقتی اصول و یا روش‌های این موضوعات به سرعت تغییر می‌کنند، سخنران می‌تواند با مطالعات خود چنین تغییراتی را در اختیار فراگیران قرار دهد؛ به عبارت دیگر، مطالب را به‌روز نماید، درحالی که کتاب درسی چنین توانایی را ندارد [۱۶].
همچنین رونالد *هایمن* با بررسی نوشته‌ها و دیدگاه‌هـای فلسفی توجیه‌کننده، امتیازات مهم روش سخنرانی را این‌گونه بیان می‌کند:
۱- بیرونی بودن دانش: فراگیران دانش را از معلم دریافت و با دانش پیشین آمیخته می‌کنند و طرحواره خود را گسترش می‌دهد. در این دیدگاه نقش ذهن، بررسی و غربال کردن و طبقه‌بندی نمودن محرک‌های بیرونی ادراک شده است.
۲- جمع‌آوری دانش: سخنرانی سبب تسریع در امر جمع‌آوری و اخذ دانش می‌شود. سخنران به دلیل سازمان‌دادن مطالب به سرعت اخذ دانش می‌افزاید.
۳- یادگیری معنی‌دار و حفظی: یادگیری‌معنی‌دار به جدید بودن موضوع نسبت به ساخت شناختی یادگیرنده بستگی دارد تا فراگیر رابطه‌ای بین آنها برقرار نماید، درحالی که در یادگیری‌حفظی و طوطی‌وار، یادگیری در نوسان است.
۴- معلم به‌عنوان منبع دانش: معلم فراگیران را راهنمایی می‌نماید و منابع را معرفی می‌کند.
۵- توانایی انتقال دانش توسط معلم: معلم تلاش می‌کند تا مطالب درسی و موضوعات مورد بحث را طوری سازمان دهد و تجسم ذهنی ایجاد نماید تا برای فراگیران معنی‌دار باشد، معلم از کلمات مناسب، سرعت گفتار هماهنگ با توانایی فراگیران و مثال‌های روشن، استفاده می‌کند، تا درک مسأله برای یادگیرندگان هموار گردد [۱۱، ۱۲].

مزایای و محدودیت‌های روش سخنرانی

مانند دیگر روش‌های تدریس، روش سخنرانی نیز دارای معایب و محاسنی است، استفاده از روش سخنرانی می‌تواند مزایای زیر را به همراه داشته باشد [۱۶]:
۱- برنامه‌ریزی نمودن روش سخنرانی آسان و هزینه آن نسبت به سایر روش‌ها اندک است؛ ۲- می‌توان فراگیران را دور هم جمع نمود و روی یک موضوع یا نکته متمرکز شد؛ ۳- می‌توان مقدار زیادی از مواد و مطالب آموزشی را در مدت کوتاهی ارایه نمود؛ ۴- می‌توان به آسانی برنامه زمان‌بندی‌شده یا زمان صرف شده روی موضوعات را کنترل کرد؛ ۵- یک روش آشنا برای فراگیران است و با آن راحت خواهند بود؛ ۶- می‌توان این روش را برای گروه‌های بزرگ تا جایی که سخنران دیده و صدایش شنیده شود، استفاده کرد؛ ۷- می‌توان از این روش هنگامی که امکانات فیزیکی محدود است، استفاده نمود.
محدودیت‌های روش سخنرانی عبارتند از:
۱- فراگیران اغلب غیرفعال هستند؛ ۲- اجرای سخنرانی اثربخش مشکل است؛ ۳- اگر از سخنرانی به‌مدت خیلی طولانی بدون مشارکت فراگیران استفاده شود آموزش خسته‌کننده و کسالت‌آور می‌شود؛ ۴- سخنرانی برای آموختن موضوعات عملی از قبیل کسب مهارت‌ها مناسب نیست؛ ۵- هنگام ارایه سخنرانی، مشکل است قضاوت نمود که فراگیران در حال آموختن و یادگیری هستند یا نه؛ ۶- بیشترین فراگیری و به‌خاطرسپاری فراگیران زمانی است که به‌طور فعال در فرآیند آموختن درگیر هستند؛ ۷- به مهارت‌های کلامی کافی نیاز دارد؛ ۸- ارتباط یک‌طرفه است.

نتیجه‌گیری

در عصر حاضر که تکنولوژی با سرعت سرسام‌آوری پیش می‌رود، جامعه بیش از هر زمان دیگر نیازمند افرادی هوشمند، خلاق و نوآور است. یکی از وظایف نظام آموزشی، پرورش افرادی است که دارای اندیشه انتقادی و خلاق هستند و توانایی حل‌مسأله و گشودن گره‌ها و معضلات را دارند، نه انباشت اطلاعات و دانش‌هایی که به سرعت منسوخ خواهد شد [۱۷].
آموزش و به‌کارگیری شیوه‌های گوناگون آن جزیی انکارناپذیر و بنیادین آموزش و پرورش جوامع انسانی است، اما امروزه زمان و چگونگی به کارگیری شیوه‌های آموزش در هر زمینه علمی جزئی از فنّاوری پیشرفته در زمینه آموزش و تعلیم و تربیت است. روش‌های تاریخی (سقراطی- مکتبی) و نوین آموزش (توضیحی، سخنرانی، اکتشافی، حل‌مسأله، بحثی، پرسش و پاسخ و ...) هرکدام ویژگی و

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-26]

کارآیی خاص خود را دارند و این ماهیت و محتوای آموزشی است که جایگاه به‌کارگیری هر روش آموزشی را برای استاد معین می‌کند [۵]. در واقع در یک جلسه تدریس نباید الزاماً فقط از یک روش تدریس استفاده گردد بلکه باید برحسب موقعیت، نیازها و توانایی‌های فراگیران ترکیبی از الگوها و روش‌های تدریس مورد بهره‌برداری قرار گیرد. برای انجام این مهم معلم باید شناخت، توانایی و مهارت فراوان در به‌کار بردن الگوهای متنوع تدریس داشته باشد [۱۷].

بر این اساس در روش سخنرانی باتوجه به ماهیت موضوع، توانایی و علاقه فراگیر و مقتضای زمانی باید فراگیران را به نوعی در کلاس و مباحث درگیر نموده و مشارکت داد که از پویایی و فعال بودن لازم برخورار گردند، همچنین برای رسیدن به اهداف آموزشی و فعال نمودن یادگیری در روش سخنرانی می‌توان آن را با سایر روش‌ها و با استفاده از مواد و وسایل کمک آموزشی تلفیق نمود.

تشکر و قدردانی: با تشکر از زحمات جناب آقای دکتر خاقانی‌زاده که نویسنده را در نگارش مقاله مساعدت و یاری نمودند.

منابع

۱- احمدی علی. روش‌های نوین یاددهی- یادگیری در جغرافیا. تهران: نشر شورا؛ ۱۳۸۰.

۲- مهرمحمدی محمود، عابدی لطفعلی. ماهیت تدریس و ابعاد زیباشناختی آن. مجله مدرس. پاییز ۱۳۸۰؛۵(۳):۵۷-۴۳.

۳- سرمد غلامعلی. نگرش کاربردی بر روش‌های تدریس و هنر معلمی. تهران: نشر آوای‌نور؛ ۱۳۷۹.

۴- خورشیدی عباس. راهبردهای یادگیری و یاددهی در کلاس. تهران: نشر کیا؛ ۱۳۷۹.

۵- امیرتیموری محمدحسن. رسانه‌های یاددهی- یادگیری (شناسایی، انتخاب، تولید و کاربرد). تهران: نشر ساوالان؛ ۱۳۸۶.

۶- میرزامحمدی محمدحسن. کتاب ارشد (روش‌ها و فنون تدریس، برنامه‌ریزی آموزشی و درسی و تکنولوژی آموزشی). تهران: انتشارات پوران‌پژوهش؛ ۱۳۸۳.

۷- مومنی ابراهیم، ملک‌زاده جان‌محمد. بررسی مقایسه‌ای تاثیر آموزش به‌روش سخنرانی و پمفلت بر دانش تغذیه‌ای رابطین بهداشتی شهر یاسوج . مجله دانشگاه علوم پزشکی یاسوج. پاییز و زمستان ۱۳۷۹؛۵(۱۹و۲۰):۵۳-۴۹.

۸- فتاحی‌بافقی علی، کریمی حسین، انوری محمدحسین، برزگر کاظم. مقایسه تاثیر روش‌های آموزش سخنرانی و بحث‌گروهی بر میزان یادگیری دانشجویان کارشناسی علوم آزمایشگاهی. مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی. ۱۳۸۶؛۴(۲):۶-۵۱.

۹- بهرنگی محمدرضا، آقایاری طیبه. تحول ناشی از تدریس مشارکتی از نوع جیگ ساو در وضعیت سنتی تدریس دانش‌آموزان پایه پنجم. فصلنامه نوآوری‌های آموزشی. زمستان ۱۳۸۳؛۱۰(۳):۵۲-۳۶.

۱۰- نیویل دیوید، کانن روبرت. روش‌های نوین در آموزش پزشکی و علوم وابسته. محمودی ابوالقاسم، مترجم. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی؛ ۱۳۷۶.

۱۱- شعبانی حسن. مهارت‌های آموزشی و پرورشی، روش‌ها و فنون تدریس. جلد اول. تهران: انتشارات وزارت ارشاد؛ ۱۳۸۱.

۱۲- شعبانی حسن. مهارت‌های آموزش و پرورشی، روش‌ها و فنون تدریس. جلد دوم. تهران: انتشارات وزارت ارشاد؛ ۱۳۸۶.

۱۳- فتحی‌آذر اسکندر. روش‌ها و فنون تدریس. تبریز: انتشارات دانشگاه تبریز؛ ۱۳۷۸.

۱۴- کاظمی سعید. کلیات روش‌ها و فنون تدریس. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد زاهدان با همکاری انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران؛ ۱۳۷۴.

15- Golden AS. lecture skills in medical education. Indian J pediatr. 1989 jan- Fe;56(1):29-34.

16- Richardson D. don’t dump the didactic lecture; Fix it. ADV physiol Educ. 2008;(32):23-4.

۱۷- یزدان‌پناه شهرزاد. مقایسه تاثیر تدریس به‌روش سخنرانی و مباحثه بر میزان یادگیری و رضایت دانشجویان. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی. ۱۳۸۵؛دوره(شماره):۶-۵۲.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-26]